

УДК 631.6 : 551.3

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРОЦЕСІВ ЗАТОПЛЕННЯ І ПІДТОПЛЕННЯ
МЕЛІОРОВАНИХ ЗЕМЕЛЬ ПІВНІЧНОГО ЛІСОСТЕПУ ЗА УМОВ
ТРИВАЛОГО ВИКОРИСТАННЯ МЕЛІОРАТИВНИХ СИСТЕМ НА
ПРИКЛАДІ БАСЕЙНУ Р. ПЕРЕВІД

Слюта В.Б.

Асистент кафедри географії ЧНПУ імені Т.Г. Шевченка
м. Чернігів

vladimir_slyuta@ukr.net

Будівництво меліоративних систем здійснює помітний вплив на розвиток й перебіг процесів підтоплення і затоплення території. В той же час вони, як постійно діючі природні фактори, впливають на ефективність роботи меліоративних систем, особливо при їх тривалому використанні. Прикладом такого використання може слугувати осушувальна система р. Перевід.

Річка Перевід є правою притокою р. Удай першого порядку. Ріка має довжину 106 км, площа водозбірного басейну 1398 км². В геоструктурному відношенні досліджуваний район приурочений до південно-західного крила Дніпровсько-Донецької западини і розташовується в межах IV-ї надзапавної тераси Дніпра. Рельєф місцевості характеризується слабкою розчленованістю, практично повною відсутністю яружно-балкової системи та широким розвитком блюдцеподібних западинних форм рельєфу. Незначна різниця у висотах між витокіом і гирлом р. Перевід зумовлює наявність дуже слабких загальних ухилів на всьому протязі русла, і відповідно, повільної течії ріки, що в сукупності з відносно великою кількістю опадів, призводить до широкого розвитку процесів затоплення й підтоплення території, а також заболочування.

Меліоративні роботи з осушення в басейні р. Перевід почалися ще в 1924 році й були найбільшими на той час в державі. Загальна площа осушення склала 8300 га. Періодично на меліоративній системі проводилися капітальні роботи з реконструкції. На даний час осушувальна система Перевід перебуває в основному в задовільному стані.

Тривале використання меліоративної системи дозволяє встановити деякі закономірності у перебігу та розвитку таких процесів як заболочування, підтоплення і затоплення. Аналізуючи рівні ґрунтових вод до і після осушення, а також дані про режим поверхневого стоку можна виділити площі на яких відбулася зміна глибин їх залягання.

В гідромеліоративному відношенні територія р. Перевід поділяється на дві області – долину р. Перевід та IV-у надзапавну терасу р. Дніпро з природним заляганням рівнів ґрунтових вод від 0 – 0,7 до 5 м.

Найбільш суттєво тривале інтенсивне використання осушеної системи проявилось в межах долини і заплави р. Перевід, де коливання РГВ складає 1,0 – 1,5 (місцями 2 – 3 м) в алювіальних та озерно-алювіальних відкладах, в болотних відкладах цей показник становить 0,5 –

1 м. Такі коливання рівнів водоносних горизонтів призводять до пересушування окремих ділянок заплави, пересихання численних озер-стариць, особливо у маловодний рік. В долині р. Перевід виділяється п'ять районів за рівнем залягання ґрунтових вод.

В межах IV-ї надзаплавної тераси амплітуда коливання ґрунтових вод складала 1 – 0,7 м у смузі 0 – 100 м від системи каналів, 0,7 – 0,5 м на відстані 100 – 200 м та 0,5 – 0,2 м на відстані 200 – 350 м. За рівнем залягання ґрунтових вод виділено два райони.

Пригирлова частина басейну р. Перевід розташовується в районі II-ї надзаплавної тераси р. Удай. Зона впливу осушування на відміну від IV-ї надзаплавної тераси Дніпра є дещо більшою і складає 1 – 0,7 м у смузі 0 – 250 м від системи, коливання РГВ з амплітудою 0,7 – 0,5 м простежується на відстані 250 – 500 м і 0,5 – 0,2 м на відстані 500 – 700 м. Така відмінність пояснюється дещо іншим складом четвертинних відкладів, представлених супісками та пісками.

Таким чином, можна стверджувати, що після проведення меліоративних робіт площі з високим рівнем ґрунтових вод зменшилися, відбулося скорочення у часі водопілля і практично повне припинення паводків, що свідчить про гарну штучну дренажність заплави після проведення меліоративних робіт.

Гідромеліоративне районування території дало змогу виявити райони, де змінилися умови впливу водного фактора на стан середовища, оцінити характер та можливі наслідки цього впливу, визначити межі впливу меліоративної системи на прилеглі території різного функціонального призначення. Районування дозволяє використовувати метод аналогії і за обмеженої кількості фактичного матеріалу, виявляти спільні закономірності у змінах умов на інших територіях.

Осушувальні роботи по-різному вплинули на рівень ґрунтових вод. Найбільше знизився рівень вод у межах заплави; зниження рівня ґрунтових вод на початок посівного періоду складає на меліорованих сільгоспугіддях в середньому 0,5 – 0,65 м, а в період вегетації сягає 0,7 – 1,1 м.

У зв'язку з погіршенням технічного стану, а подекуди і знищенням матеріальної частини системи та її поступовим виходом з ладу, спостерігаються зворотні процеси – підняття ґрунтових вод, зростання площ підтоплення, вторинного заболочування, засолення, що може призвести до виходу з сільськогосподарського користування продуктивних земель.

1. Савон О. А. Удай тихоплинний (Минуле і сучасне річки та її приток). – Н.: Аспект-Поліграф, 2007. – 191с.
2. Реконструкція осушувальної системи в заплаві р. Переклад Полтавської області – Технічний проект. – т. I, ч.2. – Київ, 1974. – 69 с.